

CUPRINS

1. Termeni cheie.	p.3
2. Motivația alegerii temei	p.3
3. Stadiul actual al problematicii abordate. Contribuții originale.....	p.6
4. Structura și rezumatul tezei de doctorat.....	p.9
5. Concluzii generale.....	p.18

1. TERMENI CHEIE:

- Comunicare interumană, comunicare educațională, comunicare didactică, discurs educațional, eficiență comunicatională,

competență comunicatională, comunicare defectuoasă, barieră în comunicarea didactică, blocaj în comunicarea didactică, surmontarea obstacolelor comunicationale.

Teza de doctorat cu titlul „**Bariere și blocaje în comunicarea didactică – modalități de prevenire și depășire a acestora**” vizează delimitarea terminologică și factuală între bariere și blocaje în comunicarea didactică, în scopul eficientizării comunicării specifice activității instructiv-educative. Identificarea corectă a gradului de extensiune, a implicațiilor pe care le poate avea fiecare categorie de obstacole comunicationale în parte și a relației dintre acestea poate contribui la optimizarea comunicării didactice. În plus, am considerat că evidențierea acelor aspecte ce se constituie în mod curent în cauze și surse ale prezenței barierelor și blocajelor în comunicarea de la clasă poate conduce la identificarea unor potențiale soluții în vederea prevenirii sau înlăturării acestora.

2. MOTIVAȚIA ALEGERII TEMEI

Ne-am preocupat de abordarea problematicii obstacolelor din comunicarea didactică deoarece în secolul nostru, întregul univers cultural începe să graviteze în jurul comunicării și mai precis, în jurul discursului. Se poate vorbi de o reducere generalizată la discurs: știința a devenit un discurs riguros și sistematic; arta un discurs figurat; filosofia – o analiză a discursului.

Data fiind semnificația deosebită a comunicării în demersurile educaționale, aria de studiu și analiză a acesteia trebuie extinsă la toate aspectele generale ale procesului de comunicare cum ar fi: modelele comunicării, teoriile și perspectivele asupra comunicării, caracteristicile actului de comunicare ș.a., fără a ignora cercetările din domeniul semioticii care vin să completeze imaginea unei comunicări științifice. Din păcate, însă, în plan pragmatic se manifestă o lipsă a deprinderii de a medita asupra instrumentului folosit în comunicare nu numai la nivelul omului simplu, ci și la nivelul omului instruit, obișnuit în genere să reflecteze la o varietate de lucruri, subiecte sau teme. Neglijența oamenilor față de limbajul pe care-l folosesc pare să vină din credința că a vorbi este mai puțin important decât a pune în practică, a face ceva. Concepția existentă la nivelul simțului comun nu este, însă, singura care eludează rolul limbajului în comunicare.

Determinarea socio-culturală a limbajului induce o determinare similară a comunicării, înțeleasă ca fenomen specific uman. Din această istoricizare a limbajului decurg atât obstacolele oricărei comunicări interumane, precum și caracterul său progresiv, posibilitatea depășirii treptate a acestor obstacole. Determinarea concret-istorică a limbajului ridică problema condițiilor de posibilitate ale comunicării eficiente. Pentru majoritatea oamenilor neînțelegerile dintre ei țin de incompetența lingvistică a vorbitorilor sau, într-un plan mai general, de incompetența lor comunicatională care poate fi determinată de ignoranță, de stări emoționale, de conjuncturi sau de situații atipice, cum ar fi stările patologice.

Căutările noastre în direcția surmontării acestor bariere vizează, așadar, următoarea dilemă: dacă

gândirea umană nu este universală în formele ei de manifestare, așa cum credea Descartes și cum postulează toți reprezentanții raționalismului clasic, cum pot găsi un limbaj comun posesorii diferitelor organizări mentale, purtătorii diferitelor paradigme culturale și locuitorii diferitelor referențiale? Și în tot acest orizont complex al comunicării ce rol joacă școala și cum poate fi asigurată comunicarea didactică optimă, în contextul în care existența barierelor și blocajelor comunicaționale este de necontestat?

Aptitudinea de a comunica și capacitatea de a beneficia de efectele acestui proces sunt competențe extrem de importante într-o lume a comunicării. Din acest motiv, lucrarea de față își propune să abordeze problematica fenomenului comunicațional din cadrul instituțiilor de învățământ, oferind o imagine de ansamblu asupra locului și rolului pe care comunicarea didactică îl deține în contextul experiențelor de învățare, evidențiind însă și obstacolele ce apar și se manifestă în actul educațional, sub forma barierelor și blocajelor din comunicare.

Abordarea problematicii comunicării educaționale realizate în contextul experiențelor de învățare școlară trebuie raportată la perspectiva dinamică asupra schimbărilor ce caracterizează realitatea educațională în planul inovației învățământului. Prin urmare se impune o analiză pertinentă a acestui fenomen, cu scopul de a aduce restructurările necesare în vederea optimizării activității școlare, cunoscut fiind faptul că cu cât comunicarea este mai elaborată cu atât ea devine mai eficientă și productivă.

În ansamblul său, lucrarea de față își propune să contribuie în mod concret la ameliorarea raporturilor educaționale dintre profesor și elev și la optimizarea procesului de comunicare didactică ce stă la baza procesului instructiv-educativ și la asigurarea unor performanțe școlare superioare. Este necesară o sensibilizare și o educare a cadrelor didactice pentru a fi capabile să realizeze o comunicare eficientă, dar, în egală măsură este necesară și responsabilizarea elevilor în actul comunicării. Lucrarea își mai propune analiza gradului de dezvoltare a competenței de comunicare la nivelul cadrelor didactice și elevilor dar și stimularea acesteia prin intermediul unor aplicații, exerciții, reflecții cu ajutorul unor metode și tehnici moderne de muncă intelectuală. Rolul cadrului didactic este de a informa elevii, de a pune probleme, de a-i încuraja și de a-i motiva să participe la dialog. Utilizarea adecvată a tuturor formelor limbajului în context educațional, încurajarea interogațiilor din partea elevilor, angajarea în activități de muncă prin cooperare, accentuarea gradului de interacțiune și cunoaștere reciprocă profesor-elev, lărgirea cadrului de desfășurare a activităților comune cu elevii dincolo de „granițele” școlii, sunt doar câteva dintre elementele ce pot stimula activitatea intelectuală a elevilor, menite să sprijine dialogul didactic.

Prin urmare, deși universul educației își extinde permanent limitele, în centrul său va sta întotdeauna comunicarea. Orice aspect al experiențelor de învățare școlară l-am studia, indubitabil ajungem să ne raportăm la caracteristicile comunicării. De aceea, am dorit ca prin intermediul acestei lucrări să încercăm să demonstrăm faptul că deși dificultăți determinate de specificul legăturilor dintre limbaj și esența umană vor exista mereu, prin exercițiu, studiu și analize raționale se pot constitui căi comune de eludare a obstacolelor din comunicare, inclusiv din comunicarea didactică.

3. STADIUL ACTUAL AL PROBLEMATICII ABORDATE. CONTRIBUȚII ORIGINALE

În literatura de specialitate se evidențiază preocupări pentru abordarea acelor aspecte ale comunicării care împiedică asupra procesului de comunicare însuși, căutându-se soluții pentru prevenirea acestora și neutralizarea factorilor generatori sau, cel puțin, diminuarea influențelor și impactului acestora. În lucrările consultate, care abordează tangențial problematica eșecului în comunicare, se utilizează în mod curent termenii de *obstacol* comunicațional, *distorsiune* sau *perturbație în comunicare*. Acești termeni însumează în fapt orice categorie de factori perturbatori, care prin impactul produs asupra comunicării determină manifestarea unor dificultăți în realizarea eficientă a acesteia. Diversificarea opiniilor de specialitate cu privire la deficiențele din procesul de comunicare pornesc tocmai de la clarificarea conceptului de obstacol (în mod generic) în comunicare, având ca element de referință tipul specific de factori care acționează negativ asupra acesteia. În acest sens s-a încetățenit în ultima perioadă utilizarea termenilor de *barieră* sau *blocaj* în comunicare, fără a se realiza o distincție clară a acestora, sensul celor doi termeni fiind adeseori suprapus.

Din acest motiv, în lucrarea elaborată am dorit să realizăm o clarificare și separare a termenilor de *barieră* sau *blocaj*, astfel încât să putem identifica mai ușor acele posibilități de prevenire și depășire a fiecărei categorii de factori, stabilite în acord cu particularitățile ariei lor de manifestare și cu efectele concrete asupra comunicării specifice procesului instructiv-educativ.

Așadar, dacă în primul caz, cel al barierelor în comunicare, putem să ne gândim la o posibilă surmontare a obstacolului, deși, posibil dificilă, în cel de al doilea caz, al blocajelor în comunicare, depășirea acelor elemente care izolează, închid sau stopează funcționarea comunicării sub un anumit unghi al acesteia cel puțin pentru moment, pare mult mai complicată, deoarece se provoacă o fisură, o sciziune, la nivelul comunicării, mai greu de remediat.

Indiferent de modul în care sunt definite și percepute barierele și blocajele în comunicare, am subliniat faptul că trebuie luate în considerare atât condițiile generatoare, cât și căile de remediere a acestora. Deoarece comunicarea reprezintă un sistem deschis, influențat de extrem de mulți factori, conceptele de *barieră* / *blocaj* în cadrul procesului complex de comunicare necesită o viziune procesuală și, mai ales, progresivă asupra acestor elemente. De altfel, conceptele de *barieră* și *blocaj* în comunicare pot fi gândite și înțelese doar într-un echilibru dinamic cu elementele care implică eficiența/ineficiența comunicării. Se impune precizarea că *barierele din comunicare* nu acționează izolat unele de altele. În procesul comunicării ele se succed, se întrepătrund, se influențează reciproc, de regulă se însumează, iar în anumite combinații pot duce la distorsionarea gravă a informației ori la prejudicierea sau chiar blocarea comunicării. Mai mult decât atât, *barierele* și *blocajele* trebuie privite într-o strânsă relație de interdependență, înțelegând prin aceasta că barierele pot determina blocaje în comunicare, iar blocajele pot impune noi bariere, ceea ce face să se impună un cerc vicios, o relație cauzală circulară nonconvergentă, care determină o dereglare și o disfuncționalitate semnificativă la nivelul comunicării.

În concluzie, particularizând în domeniul educațional, putem afirma că termenii de *barieră* și *blocaj în comunicarea didactică* semnifică piedici și întreruperi în fluxul comunicațional profesor – elev, determinate fiind fie de factori externi, (generând predominant bariere), fie de factori interni, personali (determinând preponderent blocaje). Indiferent de natura acestor factori efectele se manifestă la nivelul eficienței comunicării, care, după cum se știe, reflectă însăși esența actului educativ. Dacă se dorește optimizarea actului educativ în ansamblul său, un punct de referință trebuie să îl constituie permanent preocuparea pentru prevenirea și înlăturarea barierelor și blocajelor din comunicarea didactică. Pentru atingerea acestui deziderat este necesar ca mai întâi să identificăm acele condiții care pot favoriza apariția perturbațiilor la nivelul comunicării, iar

în al doilea rând să identificăm modalitățile concrete prin care putem debloca procesul comunicațional. În contextul care ne interesează, termenul **deblocare** semnifică ridicarea, înlăturarea barierelor care împiedică realizarea fluxului informațional adecvat procesului educativ și a trăirilor afective asociate mesajului comunicațional, transpuse în comportamente dezirabile.

În același context de clarificare și diferențiere a conceptelor de barieră și blocaj în comunicare am avut în vedere diverse taxonomii ale obstacolelor comunicaționale, regăsite în literatura de specialitate. Indiferent de criteriile așezate la baza acestor taxonomii trebuie să luăm în calcul și condițiile care pot afecta comunicarea, permițând apariția diferitelor bariere și blocaje. De regulă aceste condiții sunt grupate în două categorii: *interne* (care cuprind și cele mai complexe aspecte și mai greu de identificat și cuantificat, unele dintre ele fiind prezente chiar anterior momentului comunicării prin zestrea fizică, psihică sau socio-culturală a participanților la actul comunicării) și *externe* (implicând aici o serie întreagă de elemente care țin de mediul, de contextul comunicării).

De aici se evidențiază o importantă disociere a barierelor și blocajelor, în interne și externe. **Barierele interne** noi le-am asociat blocajelor comunicaționale, în timp ce **barierele externe** le-am subsumat în mare parte barierelor comunicaționale.

Deoarece studiile de specialitate care vizează problematica obstacolelor din comunicare nu realizează clasificări fundamentate pe diferențierea clară a barierelor și blocajelor comunicaționale, ca și contribuție personală am oferit o taxonomie proprie, axată pe disociere între cele două categorii de obstacole prezente în context didactic, deși există o dificultate evidentă în delimitarea exactă a acestora. Facem precizarea că această clasificare se bazează pe unele delimitări regăsite în bibliografia consultată, fiind însă completate și organizate în manieră personală.

Astfel, în cadrul *barierelor* au fost integrate aspecte obstacolare predominant externe, care nu prezintă riscul închiderii definitive a comunicării. Spre deosebire de acestea, *blocajele* din comunicarea didactică sunt de factură subiectivă, internă și determină agravarea situației comunicaționale, manifestând riscul stopării procesului de comunicare.

Fără a pretinde că taxonomia propusă ilustrează în cel mai corect și explicit mod diferența dintre barierele și blocajele din comunicarea didactică (de altfel greu de realizat), considerăm că reprezintă un punct de plecare perfectibil în elaborarea altor modele clasificatorii.

În scopul optimizării comunicării didactice am dorit să inventariem și diferite modalități de manifestare a obstacolelor din comunicare. Astfel, în inițierea și desfășurarea oricărei acțiuni ameliorative determinată de prezența unor obstacole în calea comunicării eficiente este necesar mai întâi să recunoaștem corect formele de manifestare ale barierelor/blocajelor, care sunt în relație de directă determinare cu sursele acestora.

În același timp am identificat și posibile modalități de prevenire și înlăturare a barierelor și blocajelor din comunicarea didactică, în strict acord cu cauzele și formele de manifestare.

Se consideră că o comunicare umană eficientă se poate realiza printr-o educație adecvată. Astfel, în procesul de educare a capacității de comunicare am considerat că este necesară tratarea în mod organizat a unor cunoștințe referitoare la intercomunicare și formarea deprinderilor necesare pentru a intercomunica. Totodată trebuie educată sistematic capacitatea de receptare corectă printr-o ascultare reală și favorizarea relațiilor optime de comunicare. Considerată din acest punct de vedere comunicarea devine și obiect al instruirii în școală. În școală, mai mult poate decât în altă parte, trebuie preconizată dezvoltarea

și aplicarea unei științe a comunicării care se însușește și se aprofundează prin învățare. Procesul de învățământ prin specificul și caracteristicile sale poate deveni o experiență de comunicare interumană, de cooperare, de înlăturare a obstacolelor ce stau în calea comunicării dintre indivizi.

Din literatura de specialitate rezultă faptul că diversitatea de teorii și de abordări ale comunicării umane în general și a comunicării didactice ca formă particulară a comunicării umane dispune totuși de puncte convergente în aspectele esențiale, astfel încât devine posibilă formularea unor reguli de bază pentru o comunicare eficientă. Astfel, în lucrarea elaborată am prezentat și o serie de indicatori ce ar putea conduce la o comunicare eficientă, în absența barierelor sau blocajelor (cel puțin majore) din cadrul comunicării didactice.

4. STRUCTURA ȘI REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Teza de doctorat intitulată **Bariere și blocaje în comunicarea didactică – modalități de prevenire și depășire a acestora** este structurată pe două părți importante, respectiv „Fundamente teoretice” și „Experimentul întreprins”.

În capitolul I (*Comunicare interumană, comunicare educațională, comunicare didactică – conceptualizări și clarificări terminologice*) ne-am propus să evidențiem prin prisma explicitărilor teoretice, câteva dintre aspectele generale ale procesului de comunicare cum ar fi: definiții ale comunicării interumane, modele ale comunicării, teorii ale comunicării, caracteristici ale actului de comunicare ș.a., cu particularizarea acestora în domeniul comunicării didactice. Diversitatea perspectivelor de abordare a comunicării interumane ne-a determinat să analizăm o parte dintre acestea, selectând ceea ce am considerat reprezentativ pentru clarificarea problematicii comunicării eficiente/ineficiente în cadru educațional.

Abordarea teoretică continuă în capitolul II (*Bariere și blocaje în comunicarea didactică*) cu prezentarea unor considerații referitoare la delimitarea terminologică și factuală între *bariere în comunicarea didactică* și *blocaje în comunicarea didactică*, ce a avut la bază atât teorii prezente în literatura de specialitate, cât și puncte de vedere personale, rezultate în urma studiului și cercetării proprii. În acest mod am elaborat un criteriu de separare conceptuală a termenilor de “barieră” și “blocaj” în comunicare, pornind de la factorii generatori ai acestora, respectiv factori de natură predominant externă în cazul barierelor și factori de natură internă, subiectivă în cazul blocajelor. În același timp am realizat o distincție între gradul de afectare al comunicării didactice de către cele două categorii de obstacole, evidențiind un impact relativ mai scăzut în cazul barierelor și un grad superior de afectare în cazul blocajelor. În timp ce barierele perturbă actul didactic, blocajele îl obstrucționează. Din analiza corelată a particularităților de manifestare a celor două categorii de obstacole în context didactic am dedus și raportul de influențare și derivare reciprocă, astfel încât din bariere comunicaționale ignorate sau incorect/incomplet soluționate și depășite se poate ajunge la blocaje în comunicare, ce la rândul lor pot genera noi bariere dacă nu sunt îndepărtate și depășite adecvat.

În scopul clarificării de natură teoretică și practică a semnificației celor doi termeni am realizat și o taxonomie proprie a tipurilor specifice de bariere și respectiv blocaje care pot acționa disturbator în procesul instructiv-educativ. Această clasificare

derivă din concepția raportată la elementele de diferențiere specifică a modului de apariție și nivelul de manifestare a celor două tipuri de obstacole în comunicarea didactică.

Partea de fundamentare teoretică stabilește așadar cadrul în care comunicarea didactică ar putea căpăta calificativul de eficientă, prin prisma clarificării particularităților caracteristice obstacolelor denumite bariere și a celor definite drept blocaje comunicaționale, a cauzelor generatoare și formelor specifice de manifestare, astfel încât intervenția corectivă a cadrelor didactice să se orienteze cât mai precis înspre punctele vulnerabile ale acestora.

Secțiunea a doua a lucrării debutează cu capitolul III (*Etapa constatativă a investigației*). Studiul constatativ a avut drept scop evidențierea (atât prin prisma elevilor cât și a cadrelor didactice) a acelor aspecte ale comunicării didactice ce se constituie în mod curent în cauze și surse ale prezenței barierelor și blocajelor în comunicarea de la clasă, încercându-se totodată și identificarea unor potențiale soluții în vederea prevenirii sau înlăturării acestora. Datele obținute cu această ocazie au fost utilizate în proiectarea demersului experimental, îmbinând idei rezultate din opiniile celor investigați cu opinii proprii referitoare la modalitățile concrete de intervenție în actul didactic, ce ar putea să-și aducă contribuția la ameliorarea comunicării didactice prin prevenirea și depășirea barierelor și blocajelor manifestate.

Capitolul IV al lucrării (*Experiment privind posibilitățile de prevenire și depășire a barierelor și blocajelor din comunicarea didactică*) prezintă experimentul întreprins în scopul optimizării comunicării didactice, pornind de la concluziile studiului constatativ, prin introducerea unor elemente specifice de organizare a activității didactice și a unor modalități de muncă intelectuală ce se raportează cu precădere la nivelul elevilor. În ansamblul său, experimentul și-a propus să contribuie în mod concret nu doar la optimizarea procesului de comunicare didactică ce stă la baza procesului instructiv-educativ, ci implicit și la ameliorarea raporturilor educaționale dintre profesor și elev și la asigurarea unor performanțe școlare superioare.

Loturile experimentale și de control care au fost implicate în cercetarea noastră au fost reprezentate de elevi ai claselor X-XII, cu specializări diferite: *Învățători-educatoare, Animatori-instructori, Matematică-informatică și Științe sociale*. Pre-testul, ce a constat într-un chestionar raportat la barierele și obstacolele resimțite de elevi în contextul activităților didactice, a demonstrat faptul că în momentul inițial al cercetării întreprinse de noi nu s-au înregistrat diferențe semnificative între rezultatele (interpretate cu ajutorul instrumentelor de analiză statistică) obținute de cele două categorii de loturi.

Pentru a ne atinge scopurile prestabilite și pentru a verifica ipoteza generală și ipotezele specifice ale experimentului am pornit de la reconsiderarea rolului și locului ocupat de competența de comunicare în contextul demersurilor de prevenire și depășire al obstacolelor din comunicarea didactică. Competența comunicativă și competența conceptuală manifestate simultan, pot determina performanța comunicativă intenționată printr-un discurs didactic. Performanța unui astfel de discurs se realizează la nivel maxim în situațiile în care receptorul asimilează secvența discursivă, conceptul, problematica, în semnificația dorită de autorul discursului. Mai mult decât atât, receptorul demonstrează că are capacitatea de a prezenta maniere diferite de angajare conceptuală, de a construi și relaționa întrebări și răspunsuri raportate la ideile vehiculate în context didactic sau de a-și asuma idei inedite.

Prin urmare, pornind de la ideea de a valoriza corespunzător competența comunicativă a elevilor am proiectat un model acțional operațional în context didactic, aplicabil activității instructiv-educative desfășurate la nivelul claselor liceale.

Direcțiile esențiale de realizare ale acestui demers au fost reprezentate de următoarele modele acționale:

1. un model acțional *implicit* de dezvoltare a competențelor comunicaționale, implicând o intervenție la nivelul *palierului cognitiv* al elevilor, în contextul exersării capacității de comunicare a cunoștințelor în cadrul diverselor activități instructiv-educative aferente disciplinelor studiate;

2. un model acțional *explicit* de dezvoltare a competențelor comunicaționale, vizând o intervenție la nivelul *palierului noncognitiv*, insistându-se asupra elementelor de autocunoaștere, educării și autoeducării controlului emoțiilor, autoaprecierii și interaprecierii realiste, surmontării obstacolelor de natură relațional-valorică ș.a. Toate aceste elemente au fost vizate în contextul lecțiilor de *Consiliere și orientare*, ca și în cadrul unor activități extracurriculare.

În timp ce primul model acțional a urmărit intervenția în scopul prioritar de a preveni apariția și manifestarea **barierelor comunicaționale**, cel de-al doilea model acțional s-a orientat cu predilecție înspre prevenirea și manifestarea **blocajelor din comunicarea didactică**.

Reperete concrete ale acțiunii specifice acestor modele s-au raportat la aspecte cum ar fi:

- includerea în activitatea didactică a metodelor bazate pe relațiile sociale de cooperare (ca munca în grupuri sau în echipă), creându-se cadrul necesar formal de manifestare a tendinței naturale a elevilor de a comunica între ei;

- antrenarea elevilor în activități de dezbatere și argumentare/contra-argumentare în scopul dezvoltării capacității de exprimare a opiniei, exersării judecăților și formării spiritului de discernământ;

- exersarea aptitudinilor psihosociale ale elevilor, cum ar fi comunicativitatea și empatia, capacitatea de relaționare eficientă cu ceilalți, abilitatea de a-și adapta stilul comportamental și implicit comunicațional la specificul situației în care se regăsesc la un moment dat;

- extinderea cadrului de relaționare profesor-elev în contexte nonformale, facilitând intercunoașterea reciprocă și influențarea pozitivă a conduitei comunicaționale a elevului.

În acord cu primul model acțional, structurarea programului formativ s-a axat pe desfășurarea lecțiilor la disciplinele selectate în cadrul eșantionului de conținut vizându-se întocmirea de proiecte de grup finalizate cu prezentarea acestora, prin apelul la argumentarea punctelor de vedere proprii și prin dezbateri derivate din conținuturile ideatice susținute. În acest fel s-a urmărit dezvoltarea competențelor comunicaționale ale elevilor, ca și sistematizarea cunoștințelor teoretice și practice ale acestora.

Utilizarea acestor modalități de lucru a avut la bază considerente raportate la posibilitatea depistării deficiențelor în exprimarea scrisă sau orală a unor elevi, antrenarea abilităților de comunicare, formarea competențelor raportate la cerințele argumentării sau contra-argumentării, a capacității de a formula și exprima judecăți proprii. Toate aceste elemente se raportează la demersurile de prevenire și depășire a unor bariere din comunicarea didactică, datorate în principal elementelor de limbaj și lipsei de implicare/activizare în derularea actului didactic.

Cea de-a doua direcție de acțiune a cercetării pedagogice întreprinse de noi a presupus două componente cu focalizare pe o intervenție explicită în scopul prevenirii apariției blocajelor în comunicarea didactică. Cele două componente ale intervenției explicite sunt reprezentate de:

- *Organizarea unor lecții în cadrul orelor de Consiliere și orientare, care să aibă drept scop educarea personalității elevului* - demers ce a vizat corectarea atitudinilor negativiste ale elevilor determinate de necunoașterea de sine, dar și formarea

sau dezvoltarea unor componente de personalitate considerate a avea un potențial rol în ameliorarea comunicării interumane;

- *Organizarea sistematică a unor variate activități extracurriculare* - având rolul de a încuraja exprimarea deschisă a elevilor în raport cu cadrele didactice, de a favoriza socializarea, relaționarea mai strânsă cu colegii, cunoașterea mai îndeaproape a persoanelor cu care se stabilesc contacte sociale curente în context școlar și extrașcolar.

În concluzie, utilizarea adecvată a tuturor formelor limbajului în context educațional, încurajarea interogațiilor din partea elevilor, angajarea în activități de muncă prin cooperare, accentuarea gradului de interacțiune și cunoaștere reciprocă profesor-elev, lărgirea cadrului de desfășurare al activităților comune cu elevii dincolo de „granițele” școlii, au reprezentat doar câteva dintre elementele apreciate de noi ca fiind factori ce pot stimula activitatea intelectuală a elevilor și sprijini dialogul didactic.

Cele două modele acționale au fost derulate simultan, evidențiindu-se o relație de interdependență și complementaritate între demersurile acționale și expectanțele asociate rezultatelor înregistrate.

Capitolul V al tezei (*Analiza și interpretarea datelor experimentale*) a vizat inițial analiza performanțelor înregistrate de elevi în contextul celor trei evaluări periodice, efectuate asupra proiectelor elaborate și susținute la disciplinele de cultură generală și cele de specialitate. Au fost evaluate elementele de conținut, prezentare, eficiența colaborării/muncii în grup și capacitatea elevilor de a evalua/autoevalua propriile performanțe.

Tipurile de analiză efectuată asupra datelor înregistrate se înscriu în categoria celor cantitative, fiind constatat un progres evident pe măsură ce s-a avansat în derularea experimentului. Prin urmare am apreciat că introducerea sistematică în activitățile didactice a strategiilor de muncă în grup care solicită utilizarea tuturor formelor de comunicare și care antrenează atât abilitățile comunicaționale ale elevilor cât și pe cele cognitive favorizează instituirea unui climat adecvat comunicării eficiente. Acesta va fi protejat în raport cu apariția barierelor comunicaționale generate de disfuncționalități la nivelul limbajului și al unui climat de lucru lipsit de motivație și activism din partea elevilor.

În relație cu aceste prime elemente de analiză au fost efectuate și evaluări cantitative ale rezultatelor dezbaterilor centrate pe discursul de tip argumentativ, ce au avut drept rol evaluarea gradului de evidențiere al calității dimensiunilor textuală, lingvistică și discursivă caracteristice discursului argumentativ, dar și al prezenței elementelor corelative care indică un raționament logic, de tipul cauză-efect. Analiza cantitativă a rezultatelor obținute a relevat pe parcursul evaluărilor intermediare și a celei finale o evoluție netă în ceea ce privește capacitatea elevilor de a apela la elementele specifice discursului argumentativ corect structurat și exprimat, astfel încât competențele de comunicare ale elevilor au fost evidențiate în mod relevant.

În același timp au fost evaluate din punct de vedere calitativ mențiunile elevilor referitoare la abilitățile de muncă în grup/echipă, prin intermediul listei de verificare a muncii în grup. Ca urmare a rezultatelor înregistrate s-a demonstrat creșterea constantă a gradului în care elevii au deprins regulile particulare ale unei munci de cooperare eficiente, context în care intercomunicarea a îndeplinit un rol important.

Raportându-ne la toate aceste aspecte am putut afirma că a fost verificată prima ipoteză specifică a cercetării inițiate de noi, astfel încât corelarea datelor obținute în cadrul experimentului formativ cu cele ale pre-testului și respectiv ale post-testului au evidențiat faptul că elevii au apreciat pozitiv contribuția activităților de muncă în grup de tipul proiectelor și al dezbaterilor centrate pe discursul de tip argumentativ asupra dezvoltării competențelor lor de comunicare cât și al asimilării de cunoștințe.

Opiniile exprimate cu privire la existența și manifestarea barierelor în comunicarea didactică au relevat în post-test un grad mai scăzut de evidențiere la elevii ce au beneficiat de intervenția experimentală, ceea ce vine să confirme faptul că activitățile desfășurate în contextul experimentului formativ cu clasele din eșantionul experimental și-au adus contribuția atât la prevenirea cât și la depășirea unei categorii largi de bariere din comunicarea didactică.

Raportat la cea de-a doua direcție experimentală, organizarea și desfășurarea unor lecții în cadrul orelor de *Consiliere și orientare*, ca și al unor activități extracurriculare, au avut drept scop educarea personalității elevului, corectarea atitudinilor negativiste determinate de necunoașterea de sine, formarea și exersarea unor abilități (în principal de natură comunicațională), optimizarea relațiilor interpersonale și însușirea unor modele comportamentale ce facilitează integrarea psiho-socială a individului.

Printre instrumentele utilizate în investigație s-au înscris: chestionarele “*Cine sunt și cum mă exprim eu*” și “*Ce competențe comunicaționale am*”, ale căror date au constituit obiectul analizei calitative a capacității elevilor de a se autoanaliza din perspectiva caracteristicilor domeniilor de expresie personală, cât și al domeniului de expresie comunicațională. Rezultatele acestei analize au constituit o sursă de informații semnificative raportate la capacitatea elevilor de a se autoanaliza obiectiv și de a se automotiva pentru schimbare comportamental-comunicațională în situația în care conștientizează propriile deficiențe și impactul acestora asupra reușitei în activitate. A fost confirmat faptul că antrenarea elevilor în activități care favorizează cunoașterea și autocunoașterea pot conduce la o imagine de sine obiectivă și la o raportare realistă la situațiile concrete în care sunt angrenați, astfel încât eșecul sau teama de eșec, ca și trăirile negative generate de acestea să nu afecteze comportamentul și echilibrul individului.

Alături de aceste instrumente de consiliere destinate analizei calitative s-au utilizat și o serie de inventare care au constituit obiectul analizei longitudinale a progresului înregistrat de elevi pe parcursul intervenției formative: *Scala eficacității conversației* (adaptare după Canary & Spitzberg, 1989), *Inventarul anxietății în comunicare* (adaptare după Booth-Butterfield&Gould, 1986) și *Scala competenței comunicaționale* (adaptare după Spitzberg, B.H., 1988). Instrumentele menționate mai sus au măsurat diferite aspecte ale personalității elevilor, asociate abilităților de comunicare, astfel încât au fost vizate: capacitatea de a controla o conversație și a-i crește randamentul, capacitatea de a dialoga, de a comunica în cadrul grupului restrâns sau în public și competența de a relaționa și stabili conexiuni axate pe comunicare.

Datele comparative de tip calitativ și cantitativ înregistrate în contextul analizei pe parcursul derulării etapelor de evaluare corespunzătoare fiecărui instrument aplicat au condus la concluzia că exercițiile și antrenamentele destinate cunoașterii/autocunoașterii personale, în speță a celor conexe modelării conduitei comunicaționale, determină creșterea capacității elevilor de a face față cu succes unor situații comunicaționale diverse, de tipul dialogului, al comunicării în grup mic și chiar al comunicării publice. În acest ultim caz progresul elevilor a fost mai puțin evidențiat, aspect care denotă complexitatea și dificultatea comunicării în cercuri largi, necesitând abilități deosebite dar și antrenament îndelungat, aspect care nu s-a putut asigura în cadrul intervenției noastre.

În același cadru al celui de-al doilea model acțional destinat dezvoltării competențelor comunicaționale ale elevilor s-au înscris și activitățile extracurriculare organizate în scopul conceptualizării și formalizării unor comportamente în acord cu contextul situațional, ca și al flexibilizării comportamentului relațional al elevilor, fiind încurajată deschiderea și interacțiunea

elevilor în raport cu cadrele didactice și colegii.

Analiza efectuată asupra progresului înregistrat de clasele experimentale cu privire la interacțiunea pozitivă între participanți, comunicarea debordantă, relaționarea pozitivă cadru didactic-elev sau elev-elev și manifestarea unor elemente de intercunoaștere profesor-elev a demonstrat faptul că extinderea activităților formative din școală la cadrul nonformal crește calitatea relațiilor de natură interumană situate la nivel de grup școlar, astfel încât este favorizată implicit comunicarea de natură didactică.

Pe parcursul celor trei secvențe de derulare a intervenției (pre-test, post-test și re-test) s-a constatat o modificare semnificativă a opiniilor elevilor din loturile experimentale, chestionați cu privire la prezența și manifestarea barierelor și blocajelor în comunicarea didactică, astfel încât scăderea numărului de evidențieri a unui grad ridicat de afectare a comunicării didactice de către bariere sau blocaje în comunicare, constatată în finalul cercetării a condus la concluzia că experimentul formativ întreprins de noi și-a atins scopul, constituindu-se într-un element de eficientizare al comunicării didactice.

În **concluziile** lucrării am realizat o trecere în revistă a rezultatelor obținute în urma experimentului derulat, în strict acord cu scăderea incidenței barierelor și blocajelor din comunicarea didactică, drept efect al intervenției noastre.

Teza se încheie cu un **glosar**, conceput ca un instrument de lucru pentru cei interesați de a se documenta suplimentar cu privire la diferite aspecte specifice comunicării interumane, comunicării didactice, comunicării eficiente sau defectuoase. Prin urmare am stabilit pentru fiecare termen explicat în cadrul glosarului și o listă bibliografică minimală, cu trimitere la surse care abordează predominant problematica subsumată termenului ilustrat.

Bibliografia extinsă, utilizată ca sursă de informare în elaborarea tezei este prezentată la final, alături de anexe. Acestea din urmă cuprind chestionarele utilizate în diferite etape ale cercetării, instrumentele de lucru de tipul inventarelor, aplicate în contextul activităților de consiliere, ca și grile de monitorizare a progresului elevilor sau tabele de date rezultate în urma aplicării instrumentelor statistice de prelucrare a datelor obținute pe parcursul experimentului.

5. CONCLUZII GENERALE

În urma rezultatelor înregistrate în contextul analizei de ordin calitativ și cantitativ, ca și pe baza unor elemente teoretice susținute în prezent de teoriile asupra comunicării interumane în general și ale comunicării didactice în particular, putem formula o serie de concluzii finale:

- * La nivelul cadrului didactic, elementele care sunt în măsură să aducă un aport substanțial la creșterea eficienței procesului de predare-învățare includ preocupările față de abilitatea de proiectare, conducere și realizare a procesului instructiv-educativ ca act de comunicare;

- * Demersurile de prevenire și depășire a obstacolelor din comunicarea didactică trebuie să se înscrie în mod direct și conștient pe linia formării și dezvoltării competenței comunicaționale și a aptitudinilor necesare unei comunicări eficiente;

- * Stimularea utilizării adecvate a tuturor formelor limbajului în context educațional și didactic, accentuarea gradului de interacțiune elev-elev prin angajarea în activități de muncă prin cooperare, de explorare de probleme, încurajarea exprimării

opiniilor și interogațiilor din partea acestora sunt factori ce pot stimula activitatea intelectuală a elevilor și pot sprijini dialogul didactic.

* Utilizarea modalităților de antrenare a elevilor în activități de muncă în grup, axată pe colaborare, favorizează atât formarea competențelor de comunicare cât și exersarea cunoștințelor și abilităților, ajutând la fixarea și aprofundarea acestora, ținând cont de faptul că explorarea și manipularea cunoștințelor se raportează direct la capacitățile comunicaționale ale elevilor;

* Dezvoltarea capacității de a formula argumente și contraargumente, precum și de a le structura într-un sistem discursiv coerent implică exersarea competenței comunicaționale și determină favorizarea comunicării prin prevenirea apariției barierelor care țin de limbaj și gândire logică;

* Antrenarea în activități de dezvoltare personală poate contribui la optimizarea comunicării didactice prin prevenirea și depășirea blocajelor determinate de necunoașterea de sine, impresia de incompetență, lipsa de implicare și motivare în activitate;

* Autocunoașterea, autoaprecierea realistă dar și controlul emoțiilor sunt elemente care pot contribui la surmontarea unei categorii largi de blocaje în comunicarea interpersonală;

* Demersurile educaționale - formative centrate pe valorificarea capacităților și disponibilităților individuale ale elevilor, între care se regăsesc și cele ce țin de comunicare, trebuie să constituie o preocupare a consilierilor și diriginților, conștientizându-se importanța acestora în planul unei comunicări didactice eficiente;

* Lărgirea cadrului de desfășurare al activităților comune cu elevii în contexte nonformale, activitățile de cunoaștere reciprocă profesor-elev și formarea deprinderilor asociate unei bune inter-relaționări permit eficientizarea comunicării didactice, în special prin posibilitatea de a preveni și depăși blocajele generate de caracteristicile relațiilor individ-grup;

* Climatul psihoafectiv pozitiv instituit la nivelul relațiilor educaționale, care să faciliteze receptivitatea și exprimarea elevului se constituie într-un factor determinant al unei comunicări didactice lipsite de perturbări semnificative;

* Identificare și aplicarea unor modalități concrete de motivare, stimulare și activizare a elevilor în desfășurarea activității instructiv-educative poate crea cadrul adecvat susținerii unei comunicări didactice ferite de efecte perturbatoare.

În acord cu concluziile menționate mai sus pot fi elaborate și câteva sugestii educaționale raportate la aspectele comunicării didactice, având scopul de a orienta activitatea cadrelor didactice înspre identificarea a noi posibilități de intervenție formativă ce conduc la prevenirea sau înlăturarea obstacolelor din comunicare, indiferent dacă acestea se înscriu în categoria barierelor sau a blocajelor:

- alături de achiziția și manipularea cunoștințelor teoretice să se impună exersarea competențelor comunicative ale elevilor, atât în scopul prevenirii obstacolelor de natură comunicațională în actul didactic, cât și pentru a se asigura integrarea socială optimă a acestora;

- promovarea unui set de conținuturi curriculare care să se axeze pe antrenamentul abilităților de comunicare ale elevilor;

-antrenarea funcțiilor gândirii și a transferului cunoștințelor prin intermediul exercițiilor și al aplicațiilor cu accent pe limbaj și metalimbaj;

- redimensionarea statutului orelor de consiliere și asocierea activităților specifice acestora (care vizează creșterea gradului de cunoaștere/autocunoaștere și dezvoltare/ autodezvoltare personală), cu demersurile acționale care urmăresc asigurarea unui control crescut asupra propriului comportament comunicațional;

- analiza factorilor specifici palierului intrapsihic al individului, prin intermediul căruia pot fi surprinse resorturile comunicării;

- includerea sistematică a activităților extrașcolare în ansamblul activităților educațional-formative în scopul creșterii congruenței psiho-afective între actanții comunicării didactice și al dezvoltării capacității de relaționare pozitivă cu ceilalți;

- asigurarea unui control permanent referitor la limbajul de specialitate utilizat în transmiterea informațiilor, astfel încât elevii să exerseze, în acord cu specializarea clasei, comunicarea cu caracter științific, demonstrând atât abilități comunicaționale cât și achiziția de cunoștințe;

- stăpânirea de către cadrul didactic a tehnicilor de condiționare prin discurs didactic, luând în considerare individualitățile distincte ale interlocutorilor și valorile acceptate de aceștia pentru a provoca adeziune la ceea ce afirmă sau pentru a determina disponibilitatea asimilării ori acțiunii, în acord cu tematica și obiectivele propuse.

Ca și limite ale cercetării întreprinse putem menționa faptul că demersurile de delimitare clară a barierelor comunicaționale de blocaje comunicaționale sunt perfectibile, deoarece dificultatea de separare a celor două categorii de obstacole este extrem de dificilă și comportă nenumărate disocieri.

În al doilea rând, progresul elevilor în ceea ce privește comunicarea publică a fost mai puțin evidențiat, aspect care denotă complexitatea și dificultatea comunicării în cercuri largi, necesitând abilități deosebite dar și antrenament îndelungat, aspect care nu s-a putut asigura în cadrul intervenției noastre.

Nu în ultimul rând menționăm și un alt aspect investigat dar soldat cu rezultate neclare, ambigue. Acesta este reprezentat de evidențierea existenței unei relații între manifestarea barierelor în comunicarea didactică și disciplinele de specialitate, respectiv de cultură generală. Această relație ar presupune că barierele apar mai frecvent la disciplinele de specialitate decât la alte discipline studiate sau invers. Prin urmare, chestionarea elevilor din ambele loturi, atât în pre-test cât și în post-test cu privire la acest aspect nu a evidențiat date clare care să poată fi corelate cu aspectele formative ale experimentului. Astfel avem o atitudine rezervată raportată la posibilitatea stabilirii unei corelații semnificative între anumiți indicatori ai activității didactice susținute la o categorie anume de discipline de învățământ (de specialitate sau nu) și prezența unor disfuncții comunicaționale specifice, de genul barierelor în comunicare.

În consecință, prin considerentele teoretice prezentate în lucrarea de față și prin intervenția experimentală la nivelul claselor implicate în cercetare, au putut fi evidențiate și verificate câteva dintre aspectele relevante ale comunicării didactice eficiente, ferite de efectele negative ale manifestării barierelor și blocajelor comunicaționale ce îngreșesc performanțele în instrucție și educație.

Corelând aceste aspecte cu concluziile extrase din demersurile acționale prezentate putem conchide că se impune cu necesitate delimitarea clară a barierelor și blocajelor în comunicarea din context didactic formal și nonformal, ca și conștientizarea factorilor ce pot determina și depăși cele două tipuri de obstacole, ceea ce dictează o orientare pedagogică

înspre intensificarea gradului de prezență al comportamentelor de monitorizare și reglare a actului de comunicare.